

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

*Μέτρηση της προσωπικότητας με τη χρήση προσαρμοσμένης κλίμακας CBQ σε
παιδιά σχολικής ηλικίας*

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλεξίου Ιωάννης

Α.Μ.: 2004

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Π . ΣΙΜΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2010

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	3
Το μοντέλο των 9 διαστάσεων.....	3
Το μοντέλο των 7 διαστάσεων.....	9
Ιδιοσυγκρασία στη βρεφική ηλικία.....	14
Ιδιοσυγκρασία στην ενήλικη ζωή.....	15
ps-TCI model.....	15.
Ερωτήσεις κλίμακας.....	19
Εισαγωγικά.....	21
Συμμετεχοντες.....	21
Πίνακας 1	21
Περιγραφή της προσαρμοσμένης κλίμακας ιδιοσυγκρασίας.....	22
Αναλύσεις αποτελεσμάτων.....	22
Πίνακας 2.....	23
Συνολικές βαθμολογίες.....	23
Πίνακας 3.....	24
Διαφορές αγοριών – κοριτσιών.....	25
Συσχετίσεις κλιμάκων.....	25
Πίνακας 4.....	26
Επίλογος.....	27
Βιβλιογραφία.....	28

Πρόλογος

Ως ιδιοσυγκρασία ορίζεται ο βασικός τρόπος με τον οποίον το άτομο αντιδρά στο περιβάλλον του καθώς και η κυρίαρχη διάθεση του. Είναι κοινή η πεποίθηση, ως προς την ανθρώπινη φύση ότι τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους και είναι συνεπή με τον εαυτό τους στον τρόπο που αντιδρούν προς τον κόσμο γύρω τους και στην προδιάθεση τους προς συγκεκριμένα είδη συναισθημάτων. Για παράδειγμα η κόρη μας έχει την τάση να αντιμετωπίζει τη ζωή με ανεξάντλητη ενεργητικότητα και αισιοδοξία. Μπροστά στα εμπόδια σπάνια παραιτείται και βρίσκει τρόπους να τα υπερβεί και να τα παρακάμψει. Αντίθετα ο αδελφός της είναι πιο ονειροπαρμένος. Έχει την τάση να εκλογικεύει το πρόβλημα και να εκφράζει την απογοήτευση του. Αυτοί οι σταθεροί ατομικοί τύποι αντίδρασης στο περιβάλλον εμπεριέχονται στον όρο ιδιοσυγκρασία (Allport, 1973. Bates, 1989. Goldsmith, 1987).

Πολλά χαρακτηριστικά που παρατηρούνται στα βρέφη έχουν ερμηνευθεί ως ενδείξεις των ιδιοτήτων της ιδιοσυγκρασίας τους. Περιλαμβάνουν το επίπεδο δραστηριότητας του νεογέννητου, την ευκολία με την οποία αναστατώνεται, την ένταση των αντιδράσεων του, τις χαρακτηριστικές αντιδράσεις όταν συμβαίνει κάτι ασυνήθιστο και την κοινωνικότητα του (Bates, 1994). Αυτά τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας πιστεύεται ότι αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία του σχηματισμού της προσωπικότητας του παιδιού. Ο Alexander Thomas, η Stella Chess και οι συνεργάτες τους έκανα πρωτοποριακές μελέτες πάνω στην ιδιοσυγκρασία και την ανάπτυξη και η δουλειά τους είχε μεγάλη επιρροή στα χρόνια που ακολούθησαν, τόσο γιατί οι τεχνικές που χρησιμοποίησαν για να αξιολογήσουν την ιδιοσυγκρασία άρχισαν να

χρησιμοποιούνται ευρέως, όσο και γιατί παρακολούθησαν την ανάπτυξη των παιδιών ως τα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής τους. Ξεκίνησαν την ερευνά τους στις αρχές της δεκαετίας του 1950 με μια ομάδα 140 παιδιών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι ερευνητές ζητούσαν, κατά καιρούς, από τους γονείς των παιδιών να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια, ξεκινώντας λίγο μετά τη γέννηση του παιδιού τους. Περιλάμβαναν ερωτήσεις όπως πως αντέδρασε το παιδί στο πρώτο του μπάνιο, στις βρεγμένες πάνες και στη πρώτη γεύση στέρεας τροφής. Καθώς τα παιδιά μεγάλωναν, στα ερωτηματολόγια αυτά προστίθεντο και συνεντεύξεις με δασκάλους καθώς και τεστ με τα ίδια τα παιδιά. Όταν η Chess και ο Thomas ανέλυσαν τα δεδομένα τους, βρήκαν ότι μπορούσαν να εντοπίσουν τρεις ομάδες που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα των παιδιών και στη συνέχεια της διέκριναν σε εννέα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς τα οποία όλα μαζί παρείχαν μια γενική περιγραφή της ιδιοσυγκρασίας του παιδιού.

Τόνισαν ότι αυτό που έχει χαρακτηριστεί ως «δύσκολο παιδί» μπορεί να αποτελέσει προβλεπτικό παράγοντα για μελλοντική ψυχοπαθολογία. Αυτή η κατηγορία παιδιού περιλαμβάνει την απόσυρση, την αργή προσαρμογή, μια επικρατούσα αρνητική διάθεση, υψηλή ένταση αντίδρασης και δυσρυθμία. Η άλλη κατηγοριοποίηση αυτού του ιδιοσυγκρασιακού χάσματος χαρακτηρίζεται από θετική προσέγγιση, υψηλή προσαρμοστικότητα και προϋπάρχουσα θετική διάθεση, όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά ορίζουν το «εύκολο παιδί», τέλος το παιδί που «αργεί να πάρει μπροστά» χαρακτηρίζεται από ένα συνδυασμό αρνητικών αντιδράσεων, χαμηλή προσαρμοστικότητα σε νέες καταστάσεις και ήπια αντίδραση σε αλλαγές.

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΩΝ 9 ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ

1. Επίπεδο δραστηριότητας: Το επίπεδο κινητικότητας που χαρακτηρίζει τις ενέργειες ενός συγκεκριμένου παιδιού και ο σχετικός χρόνος ενεργητικότητας και αδράνειας. Για παράδειγμα ακόμα και στη μήτρα ορισμένα έμβρυα κλοτσούν και κινούνται ενώ άλλα είναι σχετικά ακίνητα. Παρόμοιες διαφορές έχουν παρατηρηθεί και ως προς το επίπεδο και τη συχνότητα της κίνησης των χεριών και των ποδιών στην πρώτη βρεφική ηλικία και στην τάση ορισμένων μικρών παιδιών να βρίσκονται σε διαρκή κίνηση όλες τις ώρες της μέρας.
2. Ρυθμικότητα: Ο βαθμός που οι βασικές βιολογικές λειτουργίες είναι τακτικές και προβλέψιμες. Λίγο μετά τη γέννηση παρατηρούνται έντονες ατομικές διαφορές στην ευκολία με την οποία τα βρέφη προσαρμόζονται σε ένα τακτικό πρόγραμμα φαγητού και ύπνου καθώς και στις σωματικές λειτουργίες, όπως η αποβολή περιττωμάτων.
3. Προσέγγιση-Αποφυγή: Η φύση της αρχικής αντίδρασης του βρέφους σε κάτι καινούριο. Οι νέες εμπειρίες, όπως η πρώτη αντικατάσταση του στήθους με το μπιμπερό, η συνάντηση με άγνωστα πρόσωπα, η ξαφνική εμφάνιση ενός νέου παιχνιδιού δημιουργούν φόβο σε ορισμένα παιδιά και τα κάνουν να αποσύρονται ενώ άλλα εξερευνούν ενεργά και αναζητούν περαιτέρω ερεθίσματα.
4. Ευκολία Προσαρμογής: Η ευκολία με την οποία τροποποιούνται οι αρχικές αντιδράσεις του βρέφους προς την κατάσταση. Είτε αποσύρονται αρχικά είτε ενθουσιάζονται με τη νέα εμπειρία, τα βρέφη διαφέρουν στην ταχύτητα με την οποία το καινοφανές παύει να είναι ενδιαφέρον και στην ευκολία με την οποία προσαρμόζονται σε νέες καταστάσεις, όπως η στερεά τροφή στην θέση του γάλακτος ή μια μπέμπι σιτερ στη θέση της μητέρας.

5. Ουδός ανταπόκρισης : Το απαιτούμενο επίπεδο έντασης ενός ερεθίσματος για να προκαλέσει μια αντίδραση. Ορισμένα βρέφη ξυπνούν με το παραμικρό θόρυβο ή μια ελάχιστα βρεμένη πάνα τα κάνει να κλαίνει. Άλλα φαίνεται να αντιδρούν μόνο όταν τα ερεθίσματα γίνονται πολύ έντονα.
6. Ένταση αντίδρασης: Το επίπεδο ενεργητικότητας μια αντίδρασης. Όποιες και να είναι οι συνθήκες ορισμένα βρέφη βγάζουν φωνούλες ικανοποίησης όταν είναι ευχαριστημένα ή συνοφρυώνονται όταν είναι αναστατωμένα, ενώ άλλα γελούν με την καρδιά τους ή κλαίνει γοερά.
7. Ποιότητα της διάθεσης: Η συχνότητα της ευχάριστης και φιλικής συμπεριφοράς σε σύγκριση με τη δυσάρεστη μη φιλική συμπεριφορά για παράδειγμα ορισμένα βρέφη γελούν συχνά και έχουν την τάση να χαμογελούν προς τον κόσμο, ενώ άλλα φαίνονται δυστυχημένα για ασυνήθιστα μεγάλα διαστήματα.
8. Ευκολία περισπασμού: Ο βαθμός στον οποίο ένα ερέθισμα διακόπτει ή τροποποιεί μια συμπεριφορά. Οι γονείς συχνά παρηγορούν ένα βρέφος που κλαίει δίνοντας του μια πιπίλα ή ένα παιχνίδι, αλλά η τεχνική αυτή είναι αποτελεσματική μόνο για τα βρέφη των οποίων η προσοχή αποσπάται εύκολα.
9. Εύρος προσοχής/επιμονή: Ο βαθμός στον οποίο μια δραστηριότητα , όταν αρχίσει, συνεχίζεται αδιάκοπα. Ορισμένα βρέφη παρατηρούν ένα αιωρούμενο κινητό αντικείμενο ή παίζουν με τα αγαπημένα τους παιχνίδια για πολλή ώρα ενώ άλλα γρήγορα χάνουν το ενδιαφέρον τους και αλλάζουν συχνά δραστηριότητα (Chess & Thomas 1982).

Οι ερευνητές συμφώνησαν ότι γενετικοί παράγοντες συμβάλλουν στα είδη των ατομικών διαφορών που ονομάζουμε ιδιοσυγκρασία (Bates, 1994, Buss &

Plomin, 1984, Kagan et all., 1994). Οι ισχυρότερες ενδείξεις για την κληρονομικότητα των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας προέρχονται από μελέτες διδύμων. Για παράδειγμα ο Arnold Bass και Robert Plomin (1984) βρήκαν έντονες ομοιότητες βαθμολόγησης της συναισθηματικότητας, του επιπέδου δραστηριότητας και της κοινωνικότητας μεταξύ μονοζυγοτικών διδύμων αλλά δεν παρατήρησαν τις ίδιες σε έρευνες σε διζυγοτικούς διδύμους. Οι H. H. Goldsmith και Irving Gottesman (1981) είχαν παρόμοια ευρήματα ως προς τις ατομικές διαφορές , στο επίπεδο δραστηριότητας. Ο Daniel Freedman (1974) τεκμηρίωσε εθνικές διαφορές στη ευερεθιστότητα των νεογέννητων, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ευερεθιστότητα έχει ένα ισχυρό γενετικό παράγοντα. Βρήκε ότι στη διάρκεια των πρώτων ημερών της ζωής, τα βρέφη των Αμερικάνο-Κινέζων ήταν πιο ήρεμα και ταράζονταν πιο δύσκολα σε σύγκριση με τα βρέφη Αγγλο-Αμερικανών. Σε μια σειρά παρατηρήσεων ο Freedman τοποθέτησε ένα πανί κοντά στη μύτη των βρεφών και παρατήρησε τις αντιδράσεις τους. Τα περισσότερα βρέφη Αγγλο-Αμερικάνων γυρνούσαν γρήγορα το κεφάλι ή απομάκρυναν το πανί με το χέρι τους. Αντίθετα τα βρέφη των Αμερικανο-Κινέζων παρέμεναν συνήθως ήσυχα στη θέση τους, με το πανί να σκεπάζει τη μύτη τους και ανέπνεαν από το στόμα. Δυο δεκαετίες αργότερα, η σημασία αυτών των αποτελεσμάτων επιβεβαιώθηκε από μια μελέτη σύγκρισης βρεφών Κινέζων Αμερικάνων και Ιρλαδών: τα βρέφη των Κινέζων παρουσίαζαν σημαντικά λιγότερη ενεργητικότητα, ήταν λιγότερο ευερέθιστα και φωνοποιούσαν λιγότερο από τα αντίστοιχα βρέφη των Αμερικάνων και των Ιρλαδών σε ποικίλες καταστάσεις (Kagan et all. ,1994).

Η πιθανότητα ότι τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας αποτελούν σταθερές φυσιολογικές βάσεις στον τρόπο που τα άτομα αντιδρούν προς το περιβάλλον τους, συνεπάγεται ότι, εάν κάνουμε τις σωστές μετρήσεις στην πρώτη περίοδο της

βρεφικής ηλικίας, θα μπορούσαμε να προβλέψουμε το χαρακτηριστικό ύφος με το οποίο τα άτομα θα συμπεριφέρονται σε κατοπινά στάδια της ανάπτυξης τους (Kagan & Snidman, 1991a). Ενδείξεις της σταθερότητας των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας προέρχονται από την μελέτη της Cynthia Stifter και του Nathan Fox (1990), που συνέλεξαν σωματικές μετρήσεις (όπως καρδιακοί παλμοί), μετρήσεις συμπεριφοράς (όπως το βαθμό στον οποίο τα βρέφη αναστατώνονταν όταν τα διέκοπταν την ώρα που θήλαζαν), και κρίσεις των γονιών σχετικά με τα διαφορά χαρακτηριστικά (όπως ευερεθιστότητα, αντίσταση στην παρηγοριά και χαρούμενη διάθεση). Οι ερευνητές ανέφεραν σημαντική σταθερότητα της ιδιοσυγκρασίας στους πέντε μήνες που μεσολάβησαν μεταξύ των μετρήσεων. Παρόλα αυτά τα ενδιαφέροντα ευρήματα, εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρές διαφωνίες ως προς τη μελέτη της ιδιοσυγκρασίας (Bates & Wachs, 1994). Ένα πρόβλημα είναι πώς να περιγράψουν οι βασικοί τύποι της ιδιοσυγκρασίας. Αν και χρησιμοποιούνται ευρέως οι τύποι των Chess και Thomas, υπάρχουν και άλλες προσεγγίσεις με αρκετή επιρροή, που υποθέτουν ότι υπάρχουν περισσότεροι τύποι ιδιοσυγκρασίας (Rothbart et al., 1994). Έρευνες ανάλυσης παραγόντων άλλων ερευνητών δεν βρήκαν υψηλές ενδείξεις σχέσης, κάποιες από τις 9 διαστάσεις φανέρωσαν αλληλοσυσχέτιση και έτσι τις επαναπροσάρμοσαν σε μια νέα κατηγορία, για παράδειγμα οι κατηγορίες προσέγγιση-απόσυρση και προσαρμογή. Ενώ άλλες δεν φανερώθηκαν σε όλες τις έρευνες, για παράδειγμα η ρυθμικότητα. Οι παραπάνω διαστάσεις έχουν δείξει υψηλή ισχύ σύμφωνα και με άλλες προσεγγίσεις:

α) Επίπεδο δραστηριότητας: Μπορεί να συνδέεται με την παρορμητικότητα ή με ενθουσιώδη διάθεση.

β) Αρνητική διάθεση-έντονη απελπισία: Μια διάσταση η οποία συσχετίζεται έντονα με την έννοια της έντασης της δυσκολίας.

γ) Προσέγγιση- απόσυρση- κοινωνική αναχαίτιση.

δ) Ικανότητα προσοχής-επιμονή.

Η διάσταση της προσαρμοστικότητας έχει επίσης συσχετιστεί με την προσέγγιση-απόσυρση. Άλλοι επίσης, περιγράφουν μια επιπλέον κατηγορία προσαρμοστικότητας με κάποιες ομοιότητες όσον αφορά την έννοια του εύκολου παιδιού. Αυτό μπορεί να συμβαίνει σύμφωνα με διαφορετικές συνεκδοχές της προσαρμοστικότητας που είτε αναφέρονται στην ευκολία που το κάθε παιδί προσαρμόζεται σε νέα ερεθίσματα είτε στην ικανότητα να ανταποκρίνεται σε δυσάρεστες περιστάσεις. Επίσης υπάρχουν συνεχείς ενδείξεις ότι η διάσταση του θετικού-κοινωνικού συναισθήματος αναπαριστά μια διαφορετική διάσταση αντί ενός συναισθηματικού συνεχές.

Ένα άλλο πρόβλημα αφορά στη σταθερότητα των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας κατά την πορεία της ανάπτυξης. Παρόλο που τα στατιστικά ευρήματα ενισχύουν την άποψη ότι τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας παραμένουν σχεδόν τα ίδια από την μια περίοδο στην άλλη, οι περισσότερες μελέτες βρήκαν ότι ο βαθμός της σταθερότητας είναι μέτριος. Ορισμένοι ερευνητές αποδίδουν την περιορισμένη σταθερότητα των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας στην άνιση ανάπτυξη των βιολογικών συστημάτων που ευθύνονται για την ιδιοσυγκρασία (Slabach , Morrow & Wachs , 1991). Άλλοι υποστηρίζουν ότι η σταθερότητα των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών εξαρτάται, ως ένα βαθμό, από τη σταθερότητα του περιβάλλοντος των παιδιών (Thomas & Chess ,1984).

Παρακάτω αναφέρονται κάποια από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά τα οποία αλλάζουν με το πέρασ των χρόνων.

- **Θυμός:** ένα παιδί που συνηθίζει να θυμώνει (χτύπημα κεφαλιού στον τοίχο, σφίξιμο γροθιών, σφιγμένα χείλια) συνήθως στην εφηβεία είναι κι αυτό που θα κάνει εκρήξεις αλλά περιορισμένου τύπου, καθώς είναι σε καλή επαφή με την διοχέτευση θυμού στο περιβάλλον του.
- **Γαλήνη:** το ήρεμο και γαλήνιο παιδί συνήθως παραμένει και στην εφηβεία, με μοναδικές εξαιρέσεις τις περιπτώσεις που υπάρχει έντονη κινητικότητα προσώπων στο περιβάλλον του.
- **Υποψία:** το καχύποπτο παιδί συνήθως «δημιουργείται» από ένα περιβάλλον όπου συνυπάρχουν παθολογίες και διπλά μηνύματα. Με άλλα λόγια, το παιδί μπαίνει στη διαδικασία να «φυλάει τα νότα» του σε περιπτώσεις που έχουν υπάρξει αλλαγές και μυστικά. Στη εφηβεία η πρόβλεψη είναι να συνεχίσει την καχυποψία επηρεάζοντας την κοινωνικότητα του.
- **Κλείσιμο:** ένα εσωστρεφές παιδί συνεχίζει να είναι κλειστό και στην εφηβεία. Τα παιδιά αυτά συνήθως κάνουν παρέες «κλειστού τύπου», δηλαδή, επιλέγουν ομοειδή άτομα και συσπειρώνονται γύρω από κοινά ενδιαφέροντα, πιο έντονα από ότι οι υπόλοιποι έφηβοι.
- **Εξωτερίκευση:** το παιδί αυτό θα ασχοληθεί με τα «κοινά» στο σχολείο του, θα προσχωρήσει σε πολλές ομάδες και δραστηριότητες και θα εμπνεύσει πολλές προσδοκίες. Προσοχή χρειάζεται για του παιδιού την ανακούφιση.
- **Παρορμητισμός:** το παιδί αυτό θα χάσει πιο εύκολα το μέτρο και την ψυχραιμία του. Θέλει πολύ κόπο για να γίνει ψύχραιμο και να μην αντιδρά αντανακλαστικά.
- **Αυθορμητισμός:** είναι ο συνδυασμός των 2 παραπάνω με τη διαφορά ότι μπορεί να αξιολογήσει καλύτερα τις καταστάσεις.

- **Χαρά:** το παιδί αυτό συνήθως παραμένει χαρούμενο και βγάζει εφηβικές αντιδράσεις στην ενήλικη ζωή.
- **Σοβαρότητα:** το ακολουθεί παντού και αν συνδυαστεί με εσωστρέφεια το κάνει ιδιαίτερα δύσκολο στο να διαχειριστεί παρέες συνομηλίκων. Για αυτό και το βλέπουμε συνήθως να συναναστρέφεται άλλες ηλικίες.
- **Εγγύτητα:** το παιδί αυτό είναι κάτι παραπάνω από εξωστρεφές με κινδύνους να μην γνωρίζει τα όριά του.
- **Απομακρυσμένη στάση:** Εγκυμονεί κινδύνους να μην κοινωνικοποιηθεί επαρκώς.
- **Έντονη κινητικότητα:** ίσως συνυπάρχει μαθησιακό πρόβλημα ή ένταση οικογενειακή.
- **Παθητικότητα:** το ίδιο με παραπάνω αλλά θέλουμε «σπρώξιμο» και πολύ ελεύθερο χρόνο στη διάθεση του παιδιού.

Το μοντέλο των 7 διαστάσεων

Συστηματικές ατομικές διαφορές στη ιδιοσυγκρασία εκδηλώνονται πολύ νωρίς. Μερικά βρέφη είναι λιγότερο εύκολο να καθησυχαστούν και έχουν προβλήματα να ανταποκριθούν στους ρυθμούς της κοινωνικής ζωής. Ένα μεγάλο κομμάτι των ερευνών προτείνει ότι μερικά βρέφη γεννιούνται με προδιαθέσεις που ευνοούν συγκεκριμένα επίπεδα δραστηριότητας, ευερεθιστότητας και ευπάθειας στην αφύπνιση (Bates, 1986; Goldsmith and Campos, 1986; Kagan et al. 1984, 1987; Rothbart and Goldsmith, 1985). Παρόλο που αυτές είναι μετρήσεις νεογνών και βρεφών υπάρχουν πολύ λίγες μετρήσεις της ιδιοσυγκρασίας σε παιδιά που πηγαίνουν

ακόμα σχολείο. Η ιδιοσυγκρασία αναφέρεται σε αυτόματες συναισθηματικές αντιδράσεις, σε εμπειρίες οι οποίες είναι κληρονομήσιμες σε μέτριο βαθμό και σταθερές καθ'όλη την διάρκεια της ζωής. Οι 4 μετρημένες διαστάσεις ιδιοσυγκρασίας είναι η διάθεση για καινοτομία, η αποφυγή τραυματισμού, η εξάρτηση από τις αμοιβές και η επιμονή (Cloniger et al. 1994b). Υπέθεσαν ότι τα ιδιοσυγκρασιακά συστήματα στον εγκέφαλο είναι λειτουργικά οργανωμένα σαν ανεξάρτητα μεταβαλλόμενα συστήματα για ενεργοποίηση (διάθεση για καινοτομία), για διατήρηση (εξάρτηση από αμοιβές), και αναστολή (αποφυγή τραυματισμού) της συμπεριφοράς ως ανταπόκριση σε συγκεκριμένες κατηγορίες ερεθισμάτων. Εν αντιθέσει ο χαρακτήρας αναφέρεται σε σχήματα εαυτού και ατομικές διαφορές, σε στόχους και αξίες, οι οποίες επηρεάζουν τις αυθόρμητες επιλογές, τις προθέσεις και το νόημα αυτών που βιώνονται στην πραγματική ζωή. Οι διαφορές του χαρακτήρα επηρεάζονται μετριοπαθώς από τη μάθηση του κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος και από την ωρίμανση σε εξελικτικά στάδια. Οι 3 διαστάσεις του χαρακτήρα που έχουν μετρηθεί είναι η αυτοκατεύθυνση, η συνεργασία και η αυτοϋπέρβαση. Κάθε μια από αυτές τις δομές της προσωπικότητας αλληλεπιδρά με τις άλλες για να υποκινήσει την προσαρμογή στις εμπειρίες της ζωής και να επηρεάσει τις υποψίες για συναισθηματικές, για συμπεριφορικές διαταραχές. Οι Cloniger et al. (1993) ανέπτυξαν ένα μοντέλο προσωπικότητας που περιέχει 7 διαστάσεις προσωπικότητας. Βάση αυτής της θεωρητικής άποψης αναπτύχθηκε μια κλίμακα αυτοαναφοράς, η καταγραφή του χαρακτήρα και της ιδιοσυγκρασία (Cloniger et al. 1994a). Η γνήσια έκδοση είναι για ενήλικο πληθυσμό ενώ η κλίμακα για παιδιά σχολικής ηλικίας αναπτύχθηκε αργότερα.

Ο Allport (1937) προσδιόρισε την προσωπικότητα ως “ένα δυναμικό οργανισμό στο εσωτερικό του ατόμου αυτών των ψυχοφυσικών συστημάτων τα οποία ορίζουν και την προσαρμογή του στο περιβάλλον”. Αυτός ο ορισμός στηρίζει την έρευνα των κοινών χαρακτηριστικών, με το χαρακτηριστικό να ορίζεται από τον Allport ως “μια νευροψυχική δομή που έχει τη ικανότητα να ερμηνεύσει πολλά ερεθίσματα λειτουργικά ισοδύναμα και να ξεκινήσει και να οδηγήσει ισοδύναμους τύπους προσαρμοστικής αλλά και εκφραστικής συμπεριφοράς”. Ο Allport (1937) προχώρησε στοχοθετώντας δυο κύριους σκοπούς στην έρευνα της προσωπικότητας, την αναγνώριση των ατομικών διαφορών και την εξήγηση των ψυχολογικών διεργασιών που υπόκεινται σε αυτές τις διαφορές.

Πολλές πτυχές της προσέγγισης του Allport τείνουν στο κεντρικό ρόλο της ιδιοσυγκρασίας για την κατανόηση της προσωπικότητας. Μια από τις πτυχές, είναι η έμφαση που δίνει στις διαδικασίες και μια άλλη είναι η εκτίμηση των προσαρμοστικών αξιών που ίσως συνδέονται με την εξέλιξη. Μια τρίτη είναι η ενασχόλησή του με τον δυναμικό οργανισμό. Οι διαφορετικές απόψεις από τα αρχαία χρόνια ακόμα για την ιδιοσυγκρασία έχουν διαταράξει την ισορροπία μεταξύ των προδιαθέσεων και τις σύνδεσής τους με τη ατομική ιδιοσύσταση όπως ερμηνευόταν μέχρι προσφάτως. Η ιδιοσυγκρασία (ταμπεραμέντο) από το λατινικό *temperamentum* αρχικά αναφερόταν σε μια αναλογική μίξη των σωματικών υγρών και πήρε την μορφή μιας τετραμερούς διάταξης μεταξύ των Ελληνορωμαίων φυσικών περίπου 2000 χρόνια πριν (Diamond, 1974). Ο χολερικός τύπος στον οποίο υπερισχύει η κίτρινη χολή είναι ευερέθιστος και θυμώνει εύκολα, ο μελαγχολικός τύπος στον οποίο υπερισχύει η μαύρη χολή είναι λυπημένος και αγχώδης, ο αιματώδης τύπος με υπερισχύον στοιχείο το αίμα είναι θετικός και εξωστρεφής, και ο φλεγματικός τύπος στο οποίο υπερισχύει το φλέγμα είναι ράθυμος στην διάθεση αλλά και στην δράση.

Αυτή η τετραμερής διάταξη ήταν ευρέως αποδεκτή μέχρι και πρόσφατα ενώ ο Eysenck (1967) και άλλοι έχουν συνδέσει τα θεωρητικά τους μοντέλα με αυτήν.

Έχουμε ορίσει λοιπόν την ιδιοσυγκρασία ως ατομικές διαφορές, ως διαδικασίες διαδραστικές και αυτορυθμιστικές που υποθετικά έχουν μια ιδιосуστατική βάση (Rothbart & Derryberry, 1981). Προσδιορίστηκε λοιπόν, το ιδιосуστατικό ως “μια σχετικά σταθερή ιδεολογική σύνθεση του οργανισμού, που επηρεάζεται με την πάροδο του χρόνου από την κληρονομικότητα, την ωρίμανση και την εμπειρία. Η διαδραστικότητα αναφέρεται στην διεγερσιμότητα, την αντίδραση και την αφύπνιση των συμπεριφορικών και φυσιολογικών συστημάτων του οργανισμού, ενώ η αυτορύθμιση αναφέρεται σε νευρολογικές και συμπεριφορικές διαδικασίες που λειτουργούν μεταρρυθμίζοντας την υποκινούμενη διάδραση” (Rothbart & Derryberry, 1981). Αυτές οι παράμετροι μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουμε συμπεριφορικούς, αυτόνομους, ενδοκρινικούς και άλλους τύπους διαδραστικότητας και επιτρέπουν τη μελέτη της εξέλιξης αλλά και την οξύτητα διαφορετικών συνισταμένων της αντίδρασης (π.χ καρδιακός ρυθμός, κινητική δραστηριότητα). Αυτά τα χαρακτηριστικά μάλιστα τέθηκαν ως προτεραιότητα αλλά και μετρήθηκαν από τον Thompson (1990) και άλλους ερευνητές. Επίσης θα πρέπει να τονιστεί ότι αυτές οι σταδιακές αντιδράσεις είναι από μόνες τους ένα αποτέλεσμα μιας αλληλεπίδρασης μεταξύ διαδραστικών και ρυθμιστικών διαδικασιών.

Ο προσδιορισμός της ιδιοσυγκρασίας επίσης αντιμετωπίστηκε εν μέρει σαν μια εναλλακτική πρόταση του συμπεριφορικού τύπου προσδιορισμού από τους Thomas & Chess (1997) και Russ & Plumin (1975). Οι Thomas & Chess στην πρωτοποριακή τους δουλειά με θέμα την βρεφική ιδιοσυγκρασία, την όρισαν ως το “πώς” της συμπεριφοράς, που διαφοροποιείται από την ικανότητα, την οποία περιέγραψαν ως το “ποιο” και το “πόσο” καλά της συμπεριφοράς, και την

δραστηριοποίηση, που περιέγραψαν ως το “γιατί” της συμπεριφοράς. Δεν πρέπει να οριστεί η ιδιοσυγκρασία με τεχνοτροπικό ύφος για τρεις κυρίως λόγους. Πρώτον, δεν προτείνεται ότι οι διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας αντανακλώνται σε όλες τις συμπεριφορές του ατόμου. Αντιθέτως τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά θα πρέπει να μελετώνται στο πλέγμα των ερεθισμάτων που επιτρέπουν την αποκάλυψη τους. Μια προδιάθεση για φόβο θα αποκαλυφθεί σε καταστάσεις που είναι πρωτόγνωρες και απρόβλεπτες αλλά όχι όταν η κατάσταση θεωρείται οικεία και ασφαλής. Μια προδιάθεση για κατάθλιψη θα αποκαλυφθεί σε καταστάσεις που κάποιος έχει εμποδιστεί να εκπληρώσει το στόχο του, αλλά όχι όταν οι στόχοι του ατόμου ικανοποιούνται. Στις δομές της ιδιοσυγκρασία, η λειτουργική ισοδυναμία των ερεθισμάτων προτάθηκε από τον Allport (1961) ερμηνεύεται από την συμμετοχή των ερεθισμάτων σε μια προσαρμοστική κατηγορία (π.χ οι κατηγορίες των ερεθισμάτων που προκαλούν φόβο ή κατάθλιψη).

Δεύτερον, ένας ορισμός ελαφρώς τεχνοκρατικός προτείνει πως ένα χαρακτηριστικό που προκύπτει μετά από μια αντίδραση μπορεί να γενικευτεί σε όλες τις μορφές έκφρασης, όπως στις διαστάσεις της ουδός ερεθισμού και οξύτητας που πρότειναν οι Thomas & Chess (1977) για την ιδιοσυγκρασία. Η Rothbart (1981) αλλά και άλλοι (Martin et al. , 1994) δεν έχουν βρει ενδείξεις για ένα τέτοιο τύπο γενίκευσης. Αντιθέτως, έχει βρεθεί μεταβλητότητα τόσο σε συγκεκριμένα συστήματα που σχετίζονται με την προσαρμοστικότητα όπως ο φόβος, η κατάθλιψη και η θετική ενίσχυση στην προσέγγιση, τα οποία ονομάστηκαν συστήματα συναισθήματος-κινήτρου αλλά και σε χαρακτηριστικά που είναι σχετικά με την προσήλωση. Αυτή η διάταξη λοιπόν των βασικών διαστάσεων μας επιτρέπει να θεωρούμε την συγκίνηση, την προσοχή και την δράση σε αυτό που περιγράφεται ως “ένα ολοκληρωμένο σύστημα, που αποτελείται από ένα εύρος περιορισμών και δυνατοτήτων που έχουν να

κάνουν με τα κίνητρα και τα συναισθήματα, συνάμα με ένα αριθμό γνωστικών, συμπεριφορικών και κοινωνικών στρατηγικών ούτως ώστε να μπορεί να ικανοποιήσει όλες τις προϋποθέσεις”. Από αυτή τη σκοπιά, η ιδιοσυγκρασία ασχολείται με το τι και το γιατί όπως και με το πώς της συμπεριφοράς.

Τρίτον, η προσέγγιση που ακολουθήθηκε για τη συμπεριφορά επηρεάστηκε θετικά από τον Allport (1961), ο οποίος όρισε την ιδιοσυγκρασία ως “ τα χαρακτηριστικά φαινόμενα από τη συναισθηματική φύση του ατόμου, συμπεριλαμβανομένου της ευπάθειας του στη συναισθηματική διέγερση, της συνήθους δύναμης και ταχύτητας στην απόκριση του, καθώς και της ποιότητας της κυριαρχούσας διάθεσης του. Αυτά τα φαινόμενα θα πρέπει να θεωρούνται εξαρτώμενα από την ιδιοσυγκρασιακή του ταυτότητα”. Παρόλα αυτά η έρευνα θα πρέπει να προχωρήσει περαιτέρω από της διάθεση και το συναίσθημα, να συμπεριλάβει κινητικές προδιαθέσεις αλλά και προθέσεις ούτως ώστε να μελετηθούν οι αυτορρυθμιστικές διαδικασίες αλλά και οι διαδικασίες που έχουν να κάνουν με την απόκριση.

Ένας από τους κύριους λόγους που ερευνητές προτείνουν μια ιδιοσυγκρασιακή προσέγγιση στο επίπεδο των ατομικών διαφορών είναι γιατί τους επιτρέπει να ερευνήσουν την ανάπτυξη. Αρχικά, πιστευόταν ότι αν μπορούσαν να αναγνωριστούν οι βασικές συνισταμένες της συγκίνησης, της προσοχής και της δράσης και μελετηθούν στα νεογνά τότε θα ήταν σε θέση οι ερευνητές να κατανοήσουν την αρχική μορφή της προσωπικότητας. Στην αρχή της ανάπτυξης της θεωρίας οι ερευνητές πίστευαν ότι θα ήταν σχετικά εύκολο να καθορίσουν την αρχική αυτή μορφή αναγνωρίζοντας τις διαστάσεις της προσωπικότητας σε νεογνά και πολύ μικρά βρέφη. Τα γεγονότα λοιπόν, θα επηρέαζαν την προσωπικότητα μέσα από τις εκφράσεις που θα είχε το παιδί ως αποτέλεσμα των προδιαθέσεων του αλλά και τις

εμπειρίες του που σχετίζονται με το κοινωνικό και φυσικό κόσμο. Η ιδιοσυγκρασία έτσι θα επηρέαζε και θα έθετε περιορισμούς σε άλλους τομείς της προσωπικότητας. Τομείς της προσωπικότητας που υπερβαίνουν τη ιδιοσυγκρασία είναι οι παρακάτω, μεταξύ άλλων: α) Οι αντιλήψεις που έχει το άτομο για τον εαυτό του, τους άλλους ανθρώπους και τον φυσικό κόσμο, β) οι σύνδεσμοι μεταξύ του εαυτού και άλλων αντικείμενων που αφορούν έννοιες, σχήματα και σενάρια ζωής, και γ) γνωστικές προσαρμογές που έχει σχηματίσει για το κοινωνικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένου μηχανισμών αντιμετώπισης και αμυνών.

Αυτή η προσέγγιση, παρόλα αυτά δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ένα βρέφος γεννιέται χωρίς ένα πλήρως ολοκληρωμένο σύστημα ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών. Η ιδιοσυγκρασία εξελίσσεται από μόνη της, έτσι, συναισθήματα αλλά και οι συνιστώσες τους εμφανίζονται σε διαφορετικές ηλικίες (Izard, 1977), όπως γίνεται και με πτυχές της λειτουργικής κίνησης αλλά και με τα συστήματα της προσοχής (Posner & Raiche, 1994). Καθώς αυτό διευθετήθηκε προτάθηκε ότι το βρέφος είναι κυρίως παρορμητικό, έτσι ώστε η θεωρία περί πρόωρης ανάπτυξης να αποτελέσει προσθετικό στοιχείο των αυτορυθμιστικών ικανοτήτων μέσω της διάδρασης (Rothbart & Derryberry, 1981). Ένα σύστημα που άργησε να εμφανιστεί το εκτελεστικό σύστημα της προσοχής, έμοιαζε όντως να είναι κυρίως αυτορυθμιζόμενο κάτι που σήμαινε πολύ σημαντικές επιπτώσεις στην αναπτυσσόμενη προσωπικότητα (Konchaska, Murray & Coy, 1997. Posner & Rothbart, 1998). Μετά από προσεχτικότερη μελέτη όμως αποδείχτηκε πως δεν υπήρχαν όλα τα διαδραστικά συστήματα εδραιωμένα κατά τη γέννηση (π.χ φόβος), και τα διαδραστικά συναισθήματα από μόνα τους αποδείχτηκε ότι αποτελούνται από αυτορυθμιζόμενες δομές, όπως στη συμπεριφορική θεωρία αναστολής του φόβου αλλά και στη θεωρία των θετικών κινήτρων. Έτσι καταλαβαίνουμε πως οι

αναπτυξιακές διαδικασίες είναι αυτές που μας υποχρεώνουν να λάβουμε υπόψη τη δομή της ιδιοσυγκρασίας σε διαφορετικές ηλικίες αρχίζοντας από τη βρεφική ηλικία (Rothbart, 1999. Rothbart and Bates, 1998).

Η ιδιοσυγκρασία στη βρεφική ηλικία

Μια από τις πρώτες, μεγάλη σε κλίμακα και διαμήκη σε χρόνο έρευνα της βρεφικής ιδιοσυγκρασίας που εκδόθηκε από τους Thomas και Chess και τους φοιτητές τους το 1963 (Thomas, Chess, Birch, Herzig, & Korn, 1963). Ξεκίνησαν την ερευνά τους σε βρέφη ηλικίας από 2 -6 μηνών στη διαμήκη μελέτη της Νέας Υόρκης (NYLS). Διενεργήθηκαν συνεντεύξεις γονέων, όπου οι συνεντευκτές απέσπασαν λεπτομερείς πληροφορίες για τα σχήματα διάδρασης των βρεφών κάτω από μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων μια εκτενής ανάλυση των αντιδράσεων από τα πρώτα 22 βρέφη που μελετήθηκαν φανέρωσε 9 διαστάσεις ιδιοσυγκρασιακής ποικιλότητας: επίπεδο δραστηριότητας, ρυθμικότητα, εντερικές κινήσεις, ύπνος και φαγητό, προσέγγιση-απόσυρση σε νέες καταστάσεις, προσαρμοστικότητα ουδός ανταπόκρισης σε νέα ερεθίσματα, ένταση της αντίδρασης, κυριαρχούσα διάθεση, απόσπαση της προσοχής καθώς και το φάσμα επιμονής-προσήλωσης.

Στην έρευνα της η Rothbart έθεσε ως στόχο να εξελίξει το ερωτηματολόγιο των γονικών αναφορών ούτως ώστε να συνυπολογίσει τις διαστάσεις των Thomas και Chess και των φοιτητών τους (Thomas et al. 1963) καθώς και τα χαρακτηριστικά που ανέφερε ο Diamond (1957) που δηλώνουν την ιδιοσυγκρασιακή ποικιλότητα σε άλλα ζωικά είδη, χαρακτηριστικά που μελετήθηκαν στη ανθρώπινη συμπεριφορά γενετικά και το θετικό συναίσθημα που είναι και ο στόχος των πιο πρόσφατων ερευνών (Rothbart, 1977), επίσης εξελίχθηκε μια κλίμακα παρατήρησης κατοίκων και μια εργαστηριακής βάσης θεωρία για τη βρεφική ιδιοσυγκρασιακή.

Ιδιοσυγκρασία στην ενήλικη ζωή

Η μέθοδος της αυτοαναφοράς πλέον θεωρείται αξιόπιστο εργαλείο για την μελέτη ιδιοσυγκρασίας και αρκετή δουλειά πάνω στην προσωπικότητα έχει γίνει με τη βοήθεια της. Αλλά και όπως και με όλες τις τεχνικές που αφορά στην έρευνα των ατομικών διαφορών υπάρχουν πλεονεκτήματα και περιορισμοί. Οι περιορισμοί αφορούν στατιστικές αποκλίσεις ίδιες με αυτές που επηρεάζουν τις αναφορές γονέων ή τρίτων προσώπων, ενώ τα πλεονεκτήματα αφορούν στη πρόσβαση που έχει το άτομο σε συναισθήματα και αντιλήψεις που είτε δεν είναι διαθέσιμα για τον εξωτερικό παρατηρητή είτε δεν εμφανίζονται στη συμπεριφορά μέσα στο εργαστήριο. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε μια προσέγγιση από κάτω προς πάνω για τη μελέτη της ενήλικης ιδιοσυγκρασίας, εξελίσσοντας κλίμακες ούτως ώστε να είμαστε σε θέση να μετρήσουμε και να κατανοήσουμε πολλαπλές υπο-δομές των θετικών και αρνητικών συναισθημάτων εγρήγορσης, ευαισθησίας όπως και πρόθεσης (Derryberry & Rothbart, 1988). Στόχος υπήρξε η στοιχειοθέτηση πλευρών της εγρήγορσης συναισθήματος και αυτορύθμισης σε υπο-δομές ώστε να μελετηθούν τα σχήματα σχέσεων που προκύπτουν μεταξύ των κλιμάκων.

Σε αυτή την έρευνα με δείγμα 231 φοιτητές ένα από τα πιο αξιοσημείωτα ευρήματα είναι η αμοιβαία σχέση μεταξύ αρνητικού συναισθήματος και ενδογενούς ελέγχου όπως φάνηκε από έρευνα με δείγμα παιδιά στις ΗΠΑ και όπου αναμενόταν άλλωστε για ένα μηχανισμό μονομερούς ελέγχου ο οποίος επηρεάζεται τόσο από το συναίσθημα όσο και από την πρόθεση. Αυτή η δουλειά με ενήλικες εξέλιξε και το CBQ και ενέπνευσε τις διαφοροποιημένες υπο-δομές του και την από κάτω προς τα

πάνω προσέγγιση. Μάλιστα το 1997 μετά το τέλος της έρευνας για το CBQ ξαναμελετήθηκε το πεδίο της ενήλικης ιδιοσυγκρασίας (Evans & Rothbart, 1999).

Ασφαλώς υπήρχαν λόγοι για να γίνει κάτι τέτοιο στην αρχική δουλειά με ενήλικες φροντίστηκε ώστε να εξαιρεθούν αντικείμενα και κλίμακες με κοινωνικό περιεχόμενο ενώ τη δουλειά με τα παιδιά συμπεριλήφθηκε η κλίμακα της ντροπής και αντικείμενα στις κλίμακες της κατάθλιψης και λύπης που περιείχαν τις έννοιες της κοινωνικής ματαίωσης και απώλειας. Για να υπάρχει σύγκριση ανάμεσα στις κλίμακες απιδιών και ενηλίκων προσθέσαμε μια κλίμακα κοινωνικότητας. Επίσης προστέθηκαν κλίμακες που αφορούν την εξωστρέφεια όπως το επίπεδο ενεργοποίησης η ευχαρίστηση της διάδρασης ώστε να μετρηθεί το θετικό συναίσθημα ανεξάρτητα από τη ένταση του ερεθίσματος. Με την αυξανόμενη όμως κατανόηση των φυσιολογικών διεργασιών που αφορούν τα συναισθήματα επιχειρήθηκε να εξαιρεθούν κλίμακες που ίσως τα προκαλούν. Η έρευνα κυρίως προσανατολίστηκε στον πρώτο μεγάλο παράγοντα που εμφανίστηκε από την δουλειά των Derryberry & Rothbart (1988) που μοιάζει να διερευνά την διάσταση της προσαρμοσμένης ευαισθησίας. Για αυτό το λόγο προστέθηκαν και κλίμακες που μετρούν τη συναισθηματική ευαισθησία (συναισθηματική αντίδραση σε ερεθίσματα χαμηλής έντασης) και συνδυαστική ευαισθησία (εσωτερική γνωστική δραστηριότητα όπως ονειροπόληση ή εικόνες). Ακόμη θα πρέπει να τονιστεί ότι συμπεριελήφθησαν μετρήσεις από παράγοντες όπως η αμοιβή και η τιμωρία.

Χρησιμοποιήθηκε λοιπόν, το ερωτηματολόγιο μέτρησης της ενήλικης προσωπικότητας σε 207 φοιτητές του πανεπιστημίου του Όρεγκον (Evans & Rothbart, 1999). Τα αποτελέσματα της πολυπαραγοντικής ανάλυσης αποτυπώνονται στον πίνακα 1.

Table 1
Pattern Matrix for Factor Analysis of Adult Temperament Scales

Adult temperament scale	Factor loading			
	OS	EC	E	NA
Internal Perceptual Sensitivity	.83			
Affective Perceptual Sensitivity	.80			
External Perceptual Sensitivity	.80			
Associative Sensitivity	.64			
Attentional Shifting from Reward		.87		
Attentional Shifting from Punishment		.79		
Attentional Focusing		.78		
Attentional Shifting		.70		
High Intensity Pleasure			.80	
Sociability			.79	
Pleasure Reactivity			.63	
Activity Level			.40	
Fear				.75
Discomfort				.69
Reactive Sadness	.40			.49
Frustration				.35

Note. Variance accounted for = 54.1%. OS = Orienting Sensitivity; E = Extraversion; EC = Effortful Control; NA = Negative Affect. Only scale loadings greater than .25 are reported.

Παρατηρούμε την ανάδειξη 4 μεγάλων παραγόντων: προσανατολισμένης ευαισθησίας, εξωστρέφειας, προσανατολισμένης προσοχής και αρνητικής συναισθηματικότητας.

Τρεις από αυτούς τους τέσσερις παράγοντες μοιάζουν αρκετά με τους παράγοντες που αναδείχτηκαν από την έρευνα πάνω στην παιδική ιδιοσυγκρασία: την εξωστρέφεια, τον προσανατολισμένο έλεγχο και την αρνητική συναισθηματικότητα.

Σε μια προσπάθεια για την διερεύνησης της σχέσης μεταξύ αυτών των τριών παραγόντων και του μοντέλου των πέντε μεγάλων παραγόντων ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν την απλουστευμένη έκδοση του τεστ των 5 μεγάλων παραγόντων.

Οι συσχετίσεις παρουσιάζονται στον πίνακα 2.

Table 2
*Correlations of Temperament Factor Scores
With Big Five Scales*

Temperament factor score	Big Five scale				
	I/O	C	E	N	A
Orienting Sensitivity	.54 ^a	.15	.19	.19	.20
Effortful Attention	.21	.43 ^a	.08	-.34	-.04
Extraversion	.40	.10	.59 ^a	-.08	.30
Negative Affect	-.17	-.16	-.16	.49 ^a	.03

Note. I/O = Intellect/Openness; C = Conscientiousness; E = Extraversion; N = Neuroticism; A = Agreeableness.

^a Highest correlations between temperament factor scores and Big Five scales.

Οι συσχετίσεις αυτές υποδεικνύουν ακρινή σχέση ανάμεσα στις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας και στις μέτρησης για την ενήλικη προσωπικότητα. Όπως αναμενόταν η εξωστρέφεια (Rothbart & Ahadi, 1994) συσχετιζόταν σε δύο άξονες, η προσανατολισμένη προσοχή με την ευσυνειδησία και η αρνητική συναισθηματικότητα με τον νευρωτισμό. Καταλαβαίνουμε λοιπόν την δυνατή σχέση μεταξύ των 2 ιδιοσυγκρασιακών διαστάσεων με τέσσερις από τους πέντε μεγάλους παράγοντες. Διαπιστώνουμε έτσι μια αξιόπιστη σύγκλιση αποτελεσμάτων στον τομέα των ατομικών διαφορών σε σχέση με τη ηλικία αλλά και τις μεθόδους και τα επίπεδα ανάλυσης.

Ps-TCI

Το προσχολικό TCI (ερωτηματολόγιο ιδιοσυγκρασίας και χαρακτήρα) εξελίχθηκε από τους ερευνητές ούτως ώστε να μετράει τους 7 παράγοντες

προσωπικότητας σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας (Cloninger & Svrakic, 1997), όπως είναι λογικό έγιναν οι κατάλληλες σταθμίσεις ούτως ώστε οι ερωτήσεις για κάθε διάσταση να είναι σχετικές με τα παιδιά προσχολική ηλικίας αλλά και σαφής για τους γονείς και τους κηδεμόνες που θα απαντούσαν στις ερωτήσεις. Μιας και είναι απίθανο κάποιο προσχολικό παιδί να αναπτύξει την διάσταση της αναπαράστασης του εαυτού (να είναι σε θέση να αναγνωρίσει τον εαυτό του κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες). Τα αντικείμενα που μετρούν αυτή τη διάσταση σχεδιάστηκαν έτσι ούτως ώστε να μετρούν προδρομικά συμπεριφορικά στοιχεία ανάπτυξης αυτής της ιδιότητας. Αυτά περιλαμβάνουν: την φαντασία, την προδιάθεση για παιχνίδι ρόλων, τις εκδηλώσεις ευχαρίστησης και ικανοποίησης και την τάση να απολαμβάνει το περιβάλλον του με συγκεκριμένους τρόπους. Κάθε αντικείμενο βαθμολογείται σε μια κλίμακα πέντε διαστάσεις (από το τελείως λάθος μέχρι και το τελείως ορθό). Η πρωταρχική έκδοση του προσχολικού TCI περιελάμβανε 82 στοιχεία και δόθηκε προς απάντηση σε γονείς και δασκάλους. Η ανάλυση συσχέτισης όμως κατέληξε στην απομάκρυνση 8 στοιχείων για να φτάσει στη τωρινή έκδοση των 74 στοιχείων.

Appendix A: The Preschool Temperament and Character Inventory

© J.N. Constantino, 2002. Reprinted with permission.RD

Please answer the items that follow by circling the appropriate number following each item.

Key:

1	2	3	4	5
Definitely False	Mostly or Probably false	Neither true nor false, or about equally true and false	Mostly or probably true	Definitely true

p4p2.2p4p2.2

Reverse-Scored Items	PsTCI dimensions			Circle the appropriate number:				
X	CO	1.	Child does not respect what he/she has been told is 'off limits'.	1	2	3	4	5
	HA	2.	Child gets frightened easily.	1	2	3	4	5
X	HA	3.	Child recovers more quickly from stress than other children.	1	2	3	4	5
X	RD	4.	Child does not respond much to being praised.	1	2	3	4	5
X	P	5.	With a difficult toy, child gives up quite easily.	1	2	3	4	5
	P	6.	Child is determined to complete any task that he/she starts.	1	2	3	4	5
	P	7.	Child plays with a single toy for long periods of time.	1	2	3	4	5
	CO	8.	When playing with other children, child is now capable of lots of 'give-and-take' rather than only doing 'his/her own thing'.	1	2	3	4	5
	RD	9.	Child likes to be with people.	1	2	3	4	5
X	CO	10.	Child usually tries to get even when someone hurts him/her.	1	2	3	4	5
5	NS	11.	Child loses his/her temper more quickly than other children his/her age.	1	2	3	4	5
	NS	12.	Child is nosy and into everything.	1	2	3	4	5
	SD	13.	Child is independent.	1	2	3	4	5
X	HA	14.	Child enjoys meeting new people.	1	2	3	4	5
	ST	15.	Child loves to watch movies.	1	2	3	4	5
	P	16.	Child enjoys the challenge of a puzzle.	1	2	3	4	5
X	P	17.	Child gives up easily when difficulties are encountered.	1	2	3	4	5
	P	18.	Child pushes him/herself to the limit in whatever he/she is doing.	1	2	3	4	5
X	HA	19.	Child nearly always seems relaxed and carefree in new situations.	1	2	3	4	5
	NS	20.	Child is bossy.	1	2	3	4	5
X	RD	21.	Child is something of a loner.	1	2	3	4	5
	NS	22.	Child is more restless than most children.	1	2	3	4	5
X	SD	23.	Child seems to lack initiative.	1	2	3	4	5
	NS	24.	Child often loses his/her temper over minor things.	1	2	3	4	5
X	CO	25.	Child has difficulty obeying rules in the classroom.	1	2	3	4	5
X	NS	26.	It takes a lot for child to lose his/her temper.	1	2	3	4	5

(Continued)

Reverse-Scored Items	PsTCI dimensions			Circle the appropriate number:				
X	P	27.	Child goes from toy to toy quickly.	1	2	3	4	5
	SD	28.	When a child has unmet needs he/she actively seeks help from a caregiver, rather than just getting upset.	1	2	3	4	5
X	SD	29.	Child seems to doubt him/herself a lot.	1	2	3	4	5
	HA	30.	Child tends to be shy.	1	2	3	4	5
	HA	31.	Child becomes clingy in unfamiliar circumstances.	1	2	3	4	5
X	CO	32.	Child enjoys teasing animals.	1	2	3	4	5
X	HA	33.	Child is often daring when it comes to trying new things.	1	2	3	4	5
	CO	34.	Child is able to accept 'clean-up' or 'put away' time without losing his/her temper when he/she does not get what he/she wants.	1	2	3	4	5
	RD	35.	Child prefers playing with others, rather than by him/herself.	1	2	3	4	5
	SD	36.	Child is confident.	1	2	3	4	5
	SD	37.	Child has a vivid imagination.	1	2	3	4	5
	CO	38.	Child likes to share with other children.	1	2	3	4	5
	NS	39.	Child is easily distracted, in other words he/she can't sit still to do one thing.	1	2	3	4	5
X	SD	40.	Child wants constant supervision even in familiar circumstances.	1	2	3	4	5
X	NS	41.	When upset by an unexpected situation, child quickly calms down.	1	2	3	4	5
X	SD	42.	Child often feels frustrated by his/her own efforts.	1	2	3	4	5
	CO	43.	Child really likes to be a helper.	1	2	3	4	5
X	CO	44.	When child plays with toys, he/she usually acts out themes of destruction.	1	2	3	4	5
	ST	45.	Child loves long walks.	1	2	3	4	5
	HA	46.	Child gets startled easily.	1	2	3	4	5
	P	47.	Child often refuses to stop what he/she is doing until he/she is finished.	1	2	3	4	5
	ST	48.	Child enjoys pretending that he/she is a favorite movie or cartoon character.	1	2	3	4	5
X	CO	49.	Child has trouble following other people's rules.	1	2	3	4	5
	ST	50.	Child likes to use puppets, dolls, or toys to pretend.	1	2	3	4	5
X	SD	51.	Child hardly ever does things on his/her own.	1	2	3	4	5
	P	52.	Child is somewhat of a perfectionist, in other words he/she continues to work on a project until he/she is finished.	1	2	3	4	5
	ST	53.	When child plays with toys, he/she often acts out themes of people helping each other.	1	2	3	4	5
	CO	54.	Child usually accepts being told he/she made a mistake.	1	2	3	4	5
	RD	55.	Child doesn't like to be alone when upset.	1	2	3	4	5
X	CO	56.	Child does not seem to care when I explain to him/her that what he/she has said or done hurt someone else's feelings.	1	2	3	4	5
X	NS	57.	Child does not mind waiting for things that he/she wants, but can't have right away.	1	2	3	4	5
	HA	58.	Child takes a long time to warm up to strangers.	1	2	3	4	5
X	CO	59.	Child is out-of-control when doing most activities with others.	1	2	3	4	5
	HA	60.	Child seems tense and nervous when entering a room that is new to him/her.	1	2	3	4	5
X	CO	61.	Child is disobedient when away from home.	1	2	3	4	5
X	CO	62.	Child is disobedient at home.	1	2	3	4	5
X	CO	63.	Child is intrusive, in other words he/she interrupts often and/or violates other people's space in order to get what he/she wants.	1	2	3	4	5
	P	64.	Child persists at a task until successful.	1	2	3	4	5

(Continued)

Reverse-Scored Items	PsTCI dimensions			Circle the appropriate number:				
X	P	65.	Child will not complete a task if it takes longer than about ten minutes.	1	2	3	4	5
	ST	66.	Child enjoys pretending that he/she is another person when playing games with other children.	1	2	3	4	5
X	RD	67.	Child resists being hugged.	1	2	3	4	5
	RD	68.	Child finds people more stimulating than anything else.	1	2	3	4	5
	CO	69.	Child seems to be considerate of others.	1	2	3	4	5
	RD	70.	Child stops fussing whenever he/she is talked to or picked up by someone.	1	2	3	4	5
	ST	71.	Child expresses a great deal of joy over his/her accomplishments.	1	2	3	4	5
X	RD	72.	Child does not seem to care whether I smile at him/her.	1	2	3	4	5
	ST	73.	Child enjoys playing 'house' or other role-playing games.	1	2	3	4	5
X	RD	74.	Child usually does not seek comfort from me or from other people.	1	2	3	4	5

Εισαγωγικά

Σύμφωνα με όσα γράφηκαν παραπάνω γίνεται κατανοητή η ανάγκη για προσαρμοσμένες και σταθμισμένες κλίμακες για την μέτρηση της προσωπικότητας και στην ελληνική γλώσσα. Με αυτό ως βασική ιδέα κινηθήκαμε ώστε να δημιουργήσουμε μια προσαρμοσμένη κλίμακα του CBQ της Rothbart, αυτή τη φορά όμως για παιδιά σχολικής ηλικίας, με κατάλληλα σταθμισμένες ερωτήσεις και 13 διαστάσεις προσωπικότητας, και όχι 16 όπως το αυθεντικό ερωτηματολόγιο, που μετρούνται.

Συμμετέχοντες

Την κλίμακα συμπλήρωσαν 50 εκπαιδευτικοί για 160 μαθητές του δημοτικού σχολείου με μέση ηλικία 102 μήνες (εύρος 60 μέχρι 144 μήνες). Η κατανομή των μαθητών κατά τάξη και φύλλο παρουσιάζεται στον πίνακα 1. Η συλλογή των δεδομένων έγινε σε τρεις γεωγραφικές περιοχές (Αττική, Θεσσαλία και Κρήτη).

	Τάξη						Σύνολο
	A	B	Γ	Δ	E	ΣΤ	
Αγόρια	20	12	20	25	8	9	94
Κορίτσια	24	10	11	16	3	2	66
Σύνολο	44	22	31	41	11	11	160

Περιγραφή της προσαρμοσμένης κλίμακας ιδιοσυγκρασίας

Η προσαρμοσμένη κλίμακα ιδιοσυγκρασίας για τον εκπαιδευτικό βασίστηκε στη κλίμακα CBQ, μια σειρά αλλαγών οι οποίες στόχευαν α) να κάνουν την κλίμακα κατάλληλη για παιδιά σχολικής ηλικίας και β) την προσθήκη διαστάσεων σχετικών με τον γνωστικό έλεγχο και την οργάνωση της συμπεριφοράς. Η αρχική μορφή της κλίμακας περιελάμβανε 152 ερωτήσεις με σκοπό την κάλυψη των παραπάνω διαστάσεων: ενεργητικότητα, παρορμητικότητα/ικανότητα αναστολής συμπεριφοράς, συγκέντρωση, γνωστική ευελιξία, έλεγχος/ικανότητα οργάνωσης, ρύθμιση συναισθημάτων, συναισθηματική εκδηλωτικότητα, κοινωνική ευαισθησία, κοινωνικότητα, κοινωνική αντιδραστικότητα, αντίδραση σε αντιξοότητες και αλλαγές, σωματική/αισθητηριακή ευαισθησία.

Αποτελέσματα

Αρχικά διερευνήθηκε η κατανομή των βαθμών (από 0-5 και δεν γνωρίζω) από την οποία διαπιστώθηκε ότι 34 ερωτήσεις συνοδεύονται από εξαιρετικά υψηλή συχνότητα απαντήσεων «δεν γνωρίζω» πάνω από 10%, δείχνοντας ότι ένα σημαντικό

ποσοστό εκπαιδευτικών δεν διαθέτουν επαρκή προσωπική εμπειρία για να αξιολογήσουν τους μαθητές τους στα αντίστοιχα χαρακτηριστικά.

Κατόπιν έγιναν οι απαραίτητες αντιστροφές στην διεύθυνση της κλίμακας απάντησης για συγκεκριμένες ερωτήσεις κάθε διαστάσεις με σκοπό να εξασφαλιστεί κοινή διεύθυνση της κλίμακας απάντησης για κάθε διάσταση, π.χ για να έχει συνολική βαθμολογία στη κλίμακα ενεργητικότητα θετική κατεύθυνση η βαθμολογική κλίμακα ερωτήσεων που έχουν αρνητική έννοια έπρεπε να αντιστραφεί.

Στη συνέχεια υπολογίστηκαν δείκτες εσωτερικής συνέπειας των ερωτήσεων με σκοπό να διερευνηθεί γενικότερα η συμφωνία των ερωτήσεων κάθε διάστασης μεταξύ τους. Μεμονωμένες ερωτήσεις με πολυχαμηλό δείκτη συνόφειας μΥ τη συνολική βαθμολογία της κάθε υποκλίμακας προτάθηκε να απαλειφτούν από τη τελική μορφή της κλίμακας. Με αυτή την λογική ελήφθησαν από περαιτέρω αναλύσεις 15 ερωτήσεις. Οι δείκτες α για κάθε διάσταση παρουσιάζονται στον πίνακα 2, σε όλες τις περιπτώσεις οι δείκτες συνάφειας των ερωτήσεων με τη συνολική βαθμολογία της αντίστοιχης υποκλίμακας ήταν μικρότερη από 0,30.

Διάσταση	# ερωτ.	α	% διακύμανσης
Ενεργητικότητα	8	.88	53
Παρορμητικότητα	13	.95	60
Ρύθμιση Συναισθημάτων	7	.86	54
Συγκέντρωση	12	.96	68
Κοινωνική Ευαισθησία	3	.64	59
Κοινωνική Αντιδραστικότητα	6	.88	62
Αντίδραση σε Αντιξοότητες	10	.91	58
Εκδήλωση Συναισθημάτων	6	.77	48

Κοινωνικότητα με συνομηλίκους	5	.82	60
Κοινωνικότητα με ενήλικες	5	.84	61
Γνωστική Ευελιξία	6	.90	66
Σχολική αποτελεσματικότητα	6	.93	74
Έλεγχος/Ικανότητα Οργάνωσης	8	.91	61

Στη επόμενη φάση των αναλύσεων πραγματοποιήθηκε μια σειρά από διερευνητικές αναλύσεις παραγόντων με σκοπό να επιβεβαιωθεί η μονοδιάστατη φύση της δομής των ερωτήσεων που προορίζονταν να μετρήσουν τη κάθε διάσταση. Η μονοδιάστατη δομή των υποκλιμάκων υποστηρίζεται από τα δεδομένα για όλες τις κλίμακες εκτός από τις κλίμακες της κοινωνικότητας και του ελέγχου/ικανότητας οργάνωση για τις οποίες κρίθηκαν απαραίτητοι 2 παράγοντες για την ερμηνεία τους.

Συνολικές βαθμολογίες

Τέλος υπολογίστηκαν ολικές βαθμολογίες για κάθε διάσταση. Οι κατανομές των τελικών βαθμολογιών εμφάνισαν κανονικότητα με δείκτες κλίσης και κύρτωσης (+, - 1) πλην της συγκέντρωσης και της οργανωτικότητας που εμφάνισαν ελαφρά αυξημένη κύρτωση. Πάντως κανένας από τους δείκτες Kolmogorov-Smirnov δεν ήταν στατιστικά σημαντικός υποδεικνύοντας καλή προσέγγιση στην κανονικότητα πλην της υποκλίμακας Κοινωνική Αντιδραστικότητα και Σχολική Αποτελεσματικότητα. Οι δείκτες συνάφειας των βαθμολογιών στις επιμέρους υποκλίμακες κυμάνθηκαν σε μέτρια έως χαμηλά επίπεδα και για αυτό παρακάτω παρουσιάζονται τόσο οι απλοί δείκτες συνάφειας μεταξύ των υποκλιμάκων όσο και οι δείκτες μερικής συνάφειας ελέγχοντας για την ηλικία. Αν και οι περισσότεροι

δείκτες βρέθηκαν να είναι στατιστικά σημαντικοί παρουσιάζονται μόνο οι δείκτες που είναι πάνω από 0,30. Παρατηρούμε ότι το ποσοστό της συνδιακύμανσης μεταξύ οποιονδήποτε δυο μεταβλητών που οφείλεται στην ηλικία είναι ελάχιστο. Άρα η ηλικία τουλάχιστον στο εύρος που αντιπροσωπεύεται στη παρούσα μελέτη δεν φαίνεται να επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των επιμέρους διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας που μετρά την παρούσα κλίμακα.

Οι περισσότεροι δείκτες συνάφειας κυμάνθηκαν σε μέτρια επίπεδα συνιστώντας επαρκή βαθμό διακριτικής εγκυρότητας των επιμέρους κλιμάκων. Σε κάποιες περιπτώσεις όμως παρατηρήθηκαν εξαιρετικά υψηλές συνάφειες γεγονός που αμφισβητεί τη ανεξαρτησία των εμπλεκόμενων υποκλιμάκων.

Ενεργη- τικότητα	Παρο- ρημι- κότητα	Ρύθ- μιση Συναι- σθη- μάτων	Συ- γκέ- ντρω ση	Κοινω- νική Ευαι- σθησία	Κοι- νωνι- κότη- τα με συνο- μηλί- κους	Κοινω- νικότη- τα με ενή- λικες	Κοι- νωνική Αντι- δραστι- κότητα	Εκδή- λωση Συναι- σθη- μάτων	Αντί- δραση σε Αντι- ξοό- τητες	Γνω- στική Ευε- λιξία	Σχολική αποτε- λεσμα- τικό- τητα	Οργα- νωτι- κότητα
---------------------	--------------------------	---	---------------------------	-----------------------------------	---	---	--	--	--	--------------------------------	--	--------------------------

Skewness	,018	,358	-,369	,032	,205	-,948	-,226	,871	-,671	-,324	,001	-,384	,057
S.E.Skewness	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191
Kurtosis	-,576	-,746	-,402	-1,19	-,718	,662	-,625	-,095	,504	-,387	-,967	-1,06	-1,10

Ενεργη- τικότητα	Παρο- ρμητι- κότητα	Ρύθ- μιση Συναι- σθη- μάτων	Συ- γκέ- ντρω ση	Κοινω- νική Ευαι- σθησία	Κοι- νωνι- κότη- τα με συνο- μηλί- κους	Κοινω- νικότη- τα με ενή- λικες	Κοι- νωνική Αντι- δραστι- κότητα	Εκδή- λωση Συναι- σθη- μάτων	Αντί- δραση σε Αντι- λιξία ξοό- τητες	Γνω- στική Ευε- λιξία	Σχολική αποτε- λεσμα- τικό- τητα	Οργα- νωτι- κότητα
---------------------	---------------------------	---	---------------------------	-----------------------------------	---	---	--	--	---	--------------------------------	--	--------------------------

Skewness	,018	,358	-,369	,032	,205	-,948	-,226	,871	-,671	-,324	,001	-,384	,057
S.E.Skewn ess	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191	,191
Kurtosis	-,576	-,746	-,402	-1,19	-,718	,662	-,625	-,095	,504	-,387	-,967	-1,06	-1,10
S.E. Kurtosis	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380	,380

Διαφορές αγοριών- κοριτσιών

Σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο φύλων βρέθηκαν στις εξής υποκλίμακες ενεργητικότητα, παρορμητικότητα, κοινωνική αντιδραστικότητα και σχολική αποτελεσματικότητα. Καθώς όμως τα αγόρια του δείγματος βρέθηκε να είναι σημαντικά μεγαλύτερα στην ηλικία από τα κορίτσια ήταν σημαντικό να ελεγχθεί η πιθανή επίδραση της ηλικίας στις διαφορές μεταξύ των δυο φύλων στις επιμέρους υποκλίμακες. Πλην της κλίμακας κοινωνική αντιδραστικότητα οι διαφορές μεταξύ των δυο φύλων παρέμειναν αναλλοίωτες ακόμα και όταν οι δυο ομάδες είχαν εξισωθεί στατιστικά ως προς την ηλικία. Συμπερασματικά τα κορίτσια αξιολογήθηκαν από

τους εκπαιδευτικούς της τάξης ως λιγότερα δραστήρια και παρορμητικά αλλά σημαντικά πιο αποτελεσματικά στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας από τα αγόρια του δείγματος.

Συσχετίσεις

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται οι δείκτες συνάφειας Pearson (κάτω από τη διαγώνιο) και οι δείκτες μερικής συνάφειας (ελέγχοντας για την ηλικία, κάτω από τη διαγώνιο) μεταξύ των επιμέρους κλιμάκων του Ερωτηματολογίου Ιδιοσυγκρασίας. Στα συμπεράσματα λοιπόν: Στη κλίμακα της κοινωνικότητας με συνομήλικο διαπιστώνουμε συνάφεια 0,281 σε σχέση με την κλίμακα της ενεργητικότητας, αυτό σημαίνει πως ένα παιδί που είναι γενικά ενεργητικό δεν συνεπάγεται και υψηλή κοινωνικότητα και γενικότερα προσέγγιση στους συνομηλίκους του. Το ίδιο συμβαίνει και για την κλίμακα της κοινωνικότητας με ενήλικες και την συγκέντρωση (0,236) ένα παιδί δηλαδή που αλληλεπιδρά καλά με τους ενήλικες δεν συνεπάγεται και υψηλή συγκέντρωση σε έργα. Εν αντιθέσει, η γνωστική ευελιξία έχει υψηλή συνάφεια με την συγκέντρωση κάτι που αποτελεί λογικό εύρημα (0,872) καθώς και η αντίδραση στις αντιξοότητες με τη ρύθμιση των συναισθημάτων (0,865). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση μεταξύ σχολικής αποτελεσματικότητας και ρύθμισης συναισθημάτων, παρόλο που αναμένεται υψηλή συνάφεια αυτή κινείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (0,295) που υποδεικνύει ότι ίσως σε αυτό τον τομέα θα πρέπει να υπάρξει περαιτέρω έρευνα.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Ενεργητικότητα		,750	-,618				,418	,581	,564		-,529		
2. Παρορμητικότητα	,745		-,837	-,510				,816	,473		-,770	-,378	-,361
3. Ρύθμιση Συναισθημάτων	-	-,837		,452				-,807	-,393		,864		
	,612												
4. Συγκέντρωση		-,509	,467		-,385	,460		-,526		,863	,345	,779	,881
5. Κοινωνική Ευαισθησία				-,407		-,259	-,542			-,466			-,373
6. Κοινωνικότητα με συνομηλί	,281			,462			,552		,659	,510		,309	,471
7. Κοινωνικότητα με ενήλικες	,417			,236	-,548	,555			,538	,317			
8. Κοινωνική Αντιδραστικότητα	,555	,807	-,805	-,555					,317	-,348	-,743	-,382	-,365
9. Εκδήλωση Συναισθημάτων	,561	,470	-,381			,659	,543			,313	-,362		
10. Γνωστική Ευελιξία		-,307	,320	,872	-,483	,504	,324	-,406	,312			,689	,885
11. Αντίδραση σε Αντιξοότητα	-	-,771	,865	,354				-,735	-,355				
	,527												
12. Σχολική αποτελεσματικότη		-,389	,295	,786		,307		-,452		,724			,765
13. Έλεγχος/Ικανότητα Οργάνι		-,369	,301	,888	-,397	,466		-,420		,896		,789	

Επίλογος

Η μελέτη της προσωπικότητας στα παιδιά αποτελεί ένα μεγάλο ερευνητικό πεδίο που μόλις τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να απασχολεί τους ερευνητές. Ειδικότερα η

ένδειξη ότι η παιδική προσωπικότητα και οι διαστάσεις της μπορούν να αποτελέσουν προβλεπτικό παράγοντα για την ανάπτυξη της ενήλικης προσωπικότητας δείχνει ποσό σημαντική είναι η στροφή του ερευνητικού ενδιαφέροντος σε αυτό τον τομέα. Ασφαλώς μονό και μονό η μελέτη της προσωπικότητας και η ανάλυση της σε πέντε, εφτά ,εννιά παράγοντες σηματοδοτεί μια πρώτη προσέγγιση αλλά αυτό δεν αρκεί από μονό του. Θα πρέπει να υπάρξει ενεργός ενασχόληση με τα συμπεράσματα που μπορούν να οδηγήσουν σε αιτιώδεις σχέσεις η ακόμα κ προβλεπτικούς παράγοντες.

Βιβλιογραφία

Bates, J.E., 1986. The measurement of temperament. In: Plomin, R., Dunn, J. (Eds.), *The Study of Temperament: Changes, Continuities and Challenges*. Erlbaum, Hillsdale, NJ, pp. 1–12.

Cloninger, C.R., Przybeck, T.R., Svrakic, D.M.,Wetzel, R.D., 1994a. *The Temperament and Character Inventory: A Guide to its Development and Use*. Washington University, St. Louis.

Cloninger, C.R., Svrakic, D.M., 1997. Integrative psychobiological approach to psychiatric assessment and treatment. *Psychiatry* 60, 120–141.

Derryberry, D., & Rothbart, M. K. (1988). Arousal, affect, and attention as components of temperament. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 958-966.

Diamond, S. (1974). *The roots of psychology*. New York: Basic Books.

Evans, D. E., & Rothbart, M. K. (1999). *Relationships between self-report temperament measures and personality*. Unpublished manuscript, University of Oregon.

Goldsmith, H.H., Campos, J.J., 1986. Fundamental issues in the study of early

- temperament. In: Lamb, M.E., Brown, A. (Eds.), *Advances in Developmental Psychology*. Erlbaum, Hillsdale, NJ, pp. 231–283.
- Kagan, J., Reznick, J.S., Snidman, N., 1987. The physiology and psychology of behavioural inhibition in children. *Child Development* 58, 1459–1473.
- Kagan, J., Reznick, J.S., Clarke, C., Snidman, N., Garcia-Coll, C., 1984. Behavioral inhibition to the unfamiliar. *Child Development* 55, 2212–2225.
- Kohnstamm, & R. P. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 157-172). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Kochanska, G., Murray, K., & Coy, K. (1997). Inhibitory control as a contributor to conscience in childhood: From toddler to early school age. *Child Development*, 68, 263-277.
- Martin, R. P., Wisenbaker, J., & Huttunen, M. (1994). Review of factor analytic studies of temperament measures based on the Thomas-Chess structural model: Implications for the Big Five. In C. F. Halverson, G. A.
- Posner, M. I., & Raichle, M. E. (1994). *Images of mind*. New York: Scientific American Library.
- Rothbart, M.K., Goldsmith, H.H., 1985. Three approaches to the study of temperament. *Developmental Review* 5, 237–260.
- Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (1998). Attention, self regulation and consciousness. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, B*, 353, 1915-1927.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Hershey, K. (1994). Temperament and social behavior in childhood. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40, 21-39.
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (1998). Temperament. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional and personality development* (5th ed., pp. 105-176).

New York: Wiley.

Rothbart, M. K., & Derryberry, D. (1981). Development of individual differences in temperament. In M. E. Lamb & A. L. Brown (Eds.), *Advances in developmental psychology* (Vol. 1, pp. 37-86). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Thomas, A., Chess, S., Birch, H. G., Herzig, M. E., & Korn, S. (1963). *Behavioral individuality in early childhood*. New York: New York University Press.